

Expeditionen fick en tragisk utgång. En släkting till La Salle, som inte kände till de västindiska buckanjärernas oryggliga regel att den som nedlagt ett djur också var berättigad till märgpiporna, hade kommit i gräl med en buckanjär om ett skjutet djur. Man sammansvor sig och mördade honom under sömnen. Då mördarna fruktade för La Salles hämnd lade de sig i försåt för honom och sköto honom genom huvudet där han intet ont anande kom gående. Han plundrades på sina kläder och mördarna läto det nakna liket bli liggande i ödemarken, varpå de togo sin tillflykt till indianerna. Så dog La Salle, fyrtiotre år gammal, »en av de största männen i sin tid», som Tonty sedan skrev. Han tillhörde en ny typ av pionjärer utan det gamla chevaleriets både fel och förtjänster. En modernare, mera energisk och hårdare typ, som han var, arbetade han oförtröttligt för de stora mål, som han uppställt för sig. I hans fordringar ingick också disciplin, något som aldrig varit populärt bland de individualistiska skogslöparna. Den kyla han visade, behärskningen och stramheten i hans väsen gjorde honom föga älskad av dem som inte upptäckt, att han av andra fordrade mindre än av sig själv.

Resten av expeditionen under Joutel och Cavelier lyckades verkligen slå sig igenom till Arkansas, där de funno ett blockhus bebott av två fransmän, som den trogne Tonty lämnat kvar, när han själv med den expedition som han med egna medel utrustat, drog vidare för att försöka komma till La Salles undsättning. Han lyckades aldrig nå ner till Texas, och när kolonien så småningom nåddes av en spansk styrka, som utsänts från Mexico, hade alla avlidit. Ludvig »den store», som vägrade utsända en eskader för att undsätta sina undersåtar i Texas, torde därigenom ha fläckt sin ära i lika hög grad som genom grymheterna i Pfalz. Joutel och Cavelier nådde sedan i säkerhet Nya Frankrike.

La Salles verk var dock inte förgäves utan skulle få betydelsefulla konsekvenser. Genom d'Ibervilles arbete skulle en rad fort anläggas och år 1717 anlade hans yngre bror Le Moyne de Bienville staden New Orleans som blev huvudort för det franska väldet vid nedre Mississippi. I sjöområdet anlade La Motte Cadillac 1701 det viktiga Detroit samt en gles räckav missionsstationer och blockhus som förbundo Nya Frankrike med Louisiana. Det enda som saknades var kolonister och detta blev också orsaken till det franska kolonialväldets sammanbrott i Nordamerika.

DE NORDLIGA JAKTMARKERNA UTFORSKAS OCH TAGAS I BESITTNING

Det nordliga, kalla innanhav, som nu är känt som Hudsonbukten, upptäcktes först i samband med sökandet efter en nordvästpassage. Henry

Hudson hade på sin tredje resa till Ishavet, som företogs för holländarna, upptäckt den flod som bär hans namn och på den fjärde med skeppet *Discovery* nått Hudsonsundet, vilket, eftersom man inte kan se från kust till kust, verkar som ett hav. Därifrån kom han in i bukten, som framstod som ännu väldigare än sundet, och i den tron att han var på säker väg mot Södra havet följde han östkusten mot söder. Han synes ha trängt in i James Bay, där han i november tvingades att övervintra. Våren 1611 gjorde besättningen myteri, Hudson, hans son och några trogna, som vägrade följa myteristerna, sattes i en båt och omkommo sedan.

Sir Thomas Button, som ledde undsättningsexpeditionen efter honom, undersökte Hudsonbuktens västsida och övervintrade vid Fort Nelson, som han uppkallade efter kaptenen ombord på skeppet *Resolution*. Så följde 1619 Jens Munks expedition, utsänd av den danske konungen Christian IV. Munk nådde efter stora svårigheter att forcera isen in i bukten och upptäckte genom ren tur den utmärkta hamn, som Churchillflodens mynning bildar. Genom alla dessa expeditioner skulle man få en ganska god bild av detta väldiga innanhav som mäter inte mindre än $1\frac{1}{4}$ miljon km².

Den för framtiden betydelsefullaste framstöten mot Hudsonbukten skulle emellertid inte komma från sjön utan landvägen. Återigen skulle de rörliga fransmännen utföra en stor bedrift, nu genom Pierre Esprit Radisson och hans svåger M. Chouart, bättre känd under namnet sieur des Groseilliers. Den förre hade oturen att strax efter sin ankomst till Nya Frankrike bli tillfångatagen av irokeserna och dömd att torteras. Han blev bunden vid torterpålen och stammens ynglingar visade sin skicklighet i bågskytte genom att sätta sina pilar så nära honom som möjligt utan att tillfoga honom skada. Därefter övergick man till det vanliga nöjet att slita bort naglarna på offrets fingrar och hade redan gjort förberedelser att bränna honom, då en irokeskvinna fattades av medlidande och adopterade honom, varigenom han räddades. Kvinnorna hade nämligen inom De fem nationerna stort inflytande. Efter ett misslyckat flyktförsök dömdes han åter till döden, men hans nya släkt vände stämningen till hans förmån och han benådades. Andra gången lyckades han bättre och nådde en av de holländska kolonierna, varifrån han inskeppade sig till Europa.

Därifrån begav han sig emellertid genast tillbaka till Nya Frankrike och blev anställd som tolk i en mission, som jesuiterna upprättat bland de blodtörstiga irokeserna. Här fick han en dag reda på att indianerna ämnade anställa ett blodbad på missionens medlemmar, men Radisson hade redan lärt sig tillräckligt av de vildas seder för att kunna slå dem även i fråga om list. I hemlighet byggde man nu kanoter och när våren kom inbjödos indianerna till en fest. Som det för dem nästan är en religiös plikt att inte säga nej hur stora matmängder man än bjuder på, så proppade gästerna i

sig så mycket, att de nästan föllo i dvala. Därefter flydde fransmännen sig livet nedåt floden och lyckades undkomma.

År 1658 trängde de båda svågrarna fram ända till Mississippis övre lopp och sommaren därpå företogo de vidsträckta resor i nuvarande Wisconsin. Vintern 1661—62 finna vi dem vid Övre sjön, vilkas västliga delar de undersökte. Upptäckten av de båda sjöarna Lake of the Woods och den mindre Rainy Lake, en förvrängning av Lac de la Reine, Drottningens sjö tillskrives dem. Här träffade de på creeindianer, vilkas jaktmarker sträckte sig ända upp till Hudsonbukten. Sommaren 1663 startade de båda på sin längsta och viktigaste färd, då de uppnådde Hudsonbuktens stora sydliga vik, James Bay. När de följde havskusten funno de nära utloppet av Rupert River ett europeiskt hus med märken efter kulor i väggarna, antagligen byggt under Hudsons sista olyckliga expedition eller av James 1631. Man fäste sig särskilt vid den oerhörda viltrikedomen i dessa trakter, och då man nu genom Hudsonbukten hade en bekväm utförselled, varför skulle man då behöva frakta skinnen via Nya Frankrike? Detta låg emellertid inte alls i det franska monopolbolagets intresse. Man inte endast berövade de båda svågrarna de dyrbara skinn de hemfört, utan avvisade också samtliga deras förslag. De förfördelade ville ha upprättelse och vände sig därför till engelsmännen. Karl II:s kusin, prins Rupert, som spelade en viktig roll som handelns och vetenskapens höge beskyddare, blev intresserad, här kunde man uppnå en dubbel vinst, dels genom att bli delaktig av den rika pälshandeln, dels också i dessa trakter möjligen finna den efterlängttade nordvästpassagen till österns rika länder. I juni 1668 lämnade en expedition England med Radisson ombord på Eaglet och Grosseilliers på den lilla skonerten Nonsuch. Skepparen på det större skeppet förmådde inte forcera isen, men skonerten uppnådde James Bay på vars östra sida den första engelska besittningen i Canada, Fort Charles, anlades. Här övervintrade man och fartyget återvände nästa sommar till England med full last av dyrbara pälsverk.

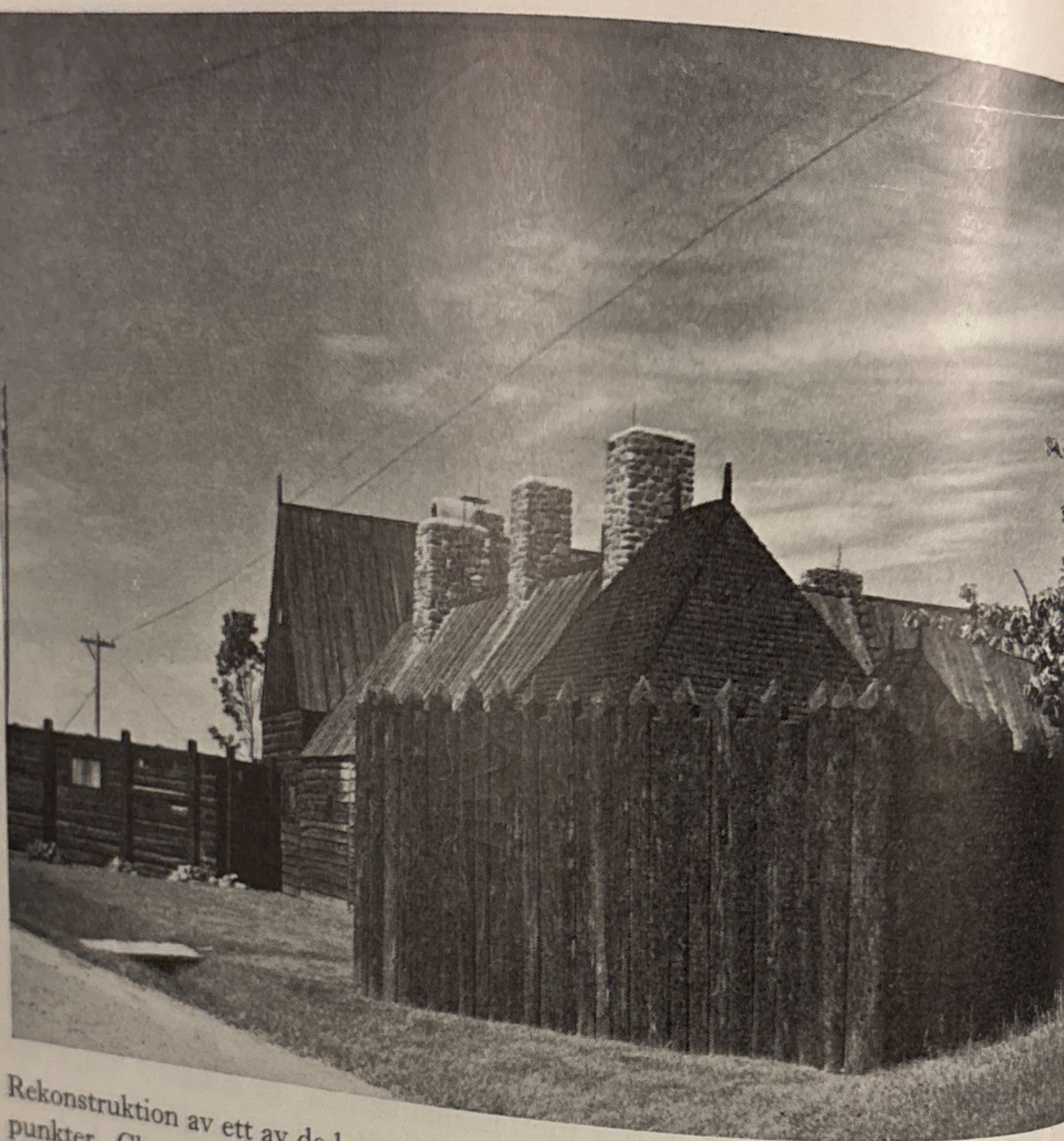
Den andre maj 1670 erhöll prins Rupert och hans medaktionärer av konungen rätt att bilda ett bolag, som utrustades med suveränitetsrätt i alla de länder, som lågo kring Hudsonbukten och som inte tillhörde någon annan makt, samt monopol på all pälshandel. Frikostigt hade Karl II bortskänkt ett land, vars gränser han inte ens dunkelt anade. Så smärningom stadgade sig dock den uppfattningen att Hudson Baykompaniet H. B. C., som det i allmänhet kallas, ägde det område, vars floder avbördade sitt vatten i Hudsonbukten. I privilegiet hade också inryckts en paragraf om att kompaniet hade skyldighet att söka efter en nordvästpassage. Genom de rättigheter kompaniet utrustats med hade grunden lagts till ett av de största handelsföretag historien känner. En rad fort, tagna och återtagna

1600-talskarta över Henry Hudsons upptäckter kring Hudsonbukten.

flera gånger under stridigheterna med fransmännen, grundlades och gränserna vidgades alltmera. Henry Kelsey, en av kompaniets tjänstemän, var den förste europé som skulle nå trakterna väster om Hudsonbukten. År 1689 reste han med endast en indianpojke som följeslagare från en punkt norr om Churchillflodens mynning 200 engelska mil in i ödemarken. År 1690 lyckades han framtränga till Saskatchewanfloden och ett stycke söder om den. Här var han precis fyrtiosju år före La Vérendrye. Kelsey var den förste som såg bisonhjordar ute på prärierna och den fruktade grizzlybjörnen. Då man kände litet till hans person betvivlade man länge, att han gjort dessa resor, tills hans papper och journal år 1926 döko upp i Belfast på Irland.

Fransmännen, som kände konkurrensen och som fruktade att komma för sent i den stora kapplöpningen åt väster, intensifierade sent omsider sina ansträngningar även åt detta håll. Åren 1731—48 företog Pierre Gaultier de Varennes de la Vérendrye och hans söner en serie viktiga resor. Han började med att anlägga en rad fort från Rainy Lake och Lake of the Woods så långt som till Winnipegsjöarna och Manitoba. Hans beslut att nå havet i väster hade fattats sedan han av en trovärdig indian hört talas om ett brett vattenband med ebb och flod. Detta kunde inte vara något annat än Winnipegsjöarna, där verkligen vinden stundom kan åstad-

Rekonstruktion av ett av de kanadensiska »fort» som utgjorde kolonisationens stöd-
punkter. Champlain Habitation, Nova Scotia. Foto: National Film Board, Canadian
Information Service.

komma en illusion av tidvatten. Sedan han själv övertygat sig om att det
inte var något hav, beslöt han att söka en sydligare väg, varför han tro-
den fara som hotade från siouxerna etablerade en bas i Mandanlandet.
Hans yngste son jämte en präst och tjugo man hade nämligen mördat
av en siouxstam vid Lake of the Woods. Två av hans äldre söner, Pierre
och François, åtföljda av ett flertal indianer, korsade sommaren 1742 Mon-
tana och nådde Klippiga bergen. De voro tvungna att vända, då de infödda
inte vågade följa med längre. Hur långt västerut de verkligen kommo har
utan resultat debatterats av geograferna; troligen nådde de minst till
grannskapet av Helena. Efter dem ledde Anthony Hendry en expedition
in i det inre, passerade Saskatchewanfloden och fortsatte in i norra Saskat-
chewan, där han träffade svartfotsindianerna. Efter att ha korsat Red Deer
River övervintrade han i närheten av 114° västlig bredd och undersökte
landet i olika riktningar inom den nuvarande staten Alberta.
Hudson Baybolaget hade som sagt förpliktat sig att söka efter nordväst

passagen men försummade all upptäcktsverksamhet på ett upprörande sätt, även sedan det genom freden i Utrecht kommit i odisputabel besittning av sitt väldiga nordliga rike. Först år 1769, nära hundra år efter bolagets tillkomst, beslöt man att slå ett slag. Men inte ens denna gång drevs man av enbart ideella motiv. Man hade nämligen märkt, att de indianer som gjorde årliga besök vid Fort Prince of Wales vid Churchillfloden ägde redskap av koppar. Enligt deras utsago hämtade de denna metall vid en flod borta i nordväst. Hoppet om att finna en stor koppargruva vid en bred segelbar flod kom kompaniet att utsända en ung assistent för att finna den.

SAMUEL HEARNES RESA ÖVER LAND TILL ISHAVET

Samuel Hearne, den unge assistenten som skulle utföra detta storverk, men som också hade order att försöka mäkla fred mellan de nordliga indianerna, startade den sjätte november 1769 från Fort Prince of Wales med två av kompaniets »betjänter» och flera indianer till salut av sju kanonskott. Deras väg förde dem snart utanför skogsbältet till de tröstlösa isvindssvepta tundrorna, Barren Grounds, väster om Hudsonbukten. Indianerna, vana vid skogen, ägde ingenting av de förfarna eskimåernas reseteknik och expeditionen måste tillbringa nätterna nedgrävda i snön med en kälke som vindskydd. Därtill kommo andra svårigheter. Hearne skriver därom — citaten hämtade ur en äldre svensk översättning, vars arkaiserande språk en samt torde göra full rättvisa åt hans prosa (stavningen ställvis moderniserad): »Nu mera började jag märka, att anföraren icke gynnade vårt företagande. På det mäst avskräckande sätt målade han oss oupphörligt de förestående besvärligheter. Han framsökte alla möjliga medel att göra mig och mina europeiska kamrater modfällda och yttrade esomoftast sin åstundad att återresa till faktoriet. Men då han fann mig ståndaktig i mitt beslut att fortsätta resan, tog han sin tillflykt till flera medel, vilka han ansåg närmast tjänliga för sitt syftemål. I synnerhet visade han sig obekymrad om vårt livsuppehälle, så att vi på en lång tid endast erhöilo vad våra bägge södliga vildar anskaffade, jämte det ringa jag med mina två européer kunde själva spåra upp.» Därtill kom att han förledde »några av våra bästa nordliga vildar» att rymma en natt samt att han så småningom berövade Hearne både hans ammunition och hans bytesartiklar, varför man tvangs återvända till faktoriet.

Hearne stannade i en tid i faktoriet, men hans tillstånd blev allt sämre och han